

ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджено сучасні проблеми працевлаштування інвалідів в Україні. Проведений аналіз чинних правових норм, спрямованих на сприяння працевлаштуванню інвалідів та підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Виявлені наявні недоліки діючого законодавства у сфері правового регулювання працевлаштування інвалідів. Розроблені пропозиції з вдосконалення організаційно-правових та економічних заходів працевлаштування інвалідів на сучасному етапі.

Ключові слова: інвалід, робоче місце інваліда, гарантія захисту, ринок праці, соціальний захист, пільги, конкурентоспроможність інвалідів на ринку праці.

Постановка проблеми. Особливої актуальності проблема зайнятості інвалідів набуває у зв'язку з постійним зростанням їхньої чисельності та низьким рівнем зайнятості, що викликає соціальну напругу в суспільстві, оскільки для інвалідів мати роботу – це можливість підвищити соціальний статус, свою значущість, поліпшити добробут. Для суспільства працюючий інвалід – це розв'язання багатьох соціальних проблем. Незважаючи на проведення подій по профілактиці інвалідності, спостерігається постійне зростання її масштабів. Тенденція збільшення кількості громадян з обмеженими фізичними вадами в Україні не залишається без уваги зі сторони держави. Сьогодні в Україні більше 2,5 мільйонів таких людей. І тільки трохи більше 390 тисяч осіб замовлені професійно.

Одним з головних пріоритетів Державної політики по відношенню до інвалідів є їх трудова зайнятість, як важлива сторона кожного громадянина. Робота має добрий вплив на життя людини з обмеженими можливостями, дає йому відчуття потреби зі сторони сім'ї та суспільства, допомагає упоратися з наслідками інвалідності, сприяє реабілітації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми працевлаштування інвалідів, питання щодо визначення проблем та розробки заходів щодо збільшення зайнятості й раціонального працевлаштування інвалідів висвітлювалися в працях П.А. Буценка, В.С.Венедиктова, Л.Я.Гінцбурга, Г.С. Гончарової, П.І.Жигалкіна, І.В. Зуба, Д.О. Карпенка, Л.І. Лазор, Р.З. Лівшиця, А.Р. Мацюка, С.М. Прилипка, В.І. Прокопенка, О.І.Процевського, В.Г. Ротаня, Н.М. Хуторян, Г.І.Чанишевої, О.М. Ярошенка, Н.М.Биба, І.Г. Козуб та ін.

Формулювання цілей. Метою пропонованої статті є аналіз зайнятості та працевлаштування інвалідів у сучасних умовах, виявлення основних проблем та розробки заходів щодо збільшення зайнятості й раціонального працевлаштування інвалідів з урахуванням стану здоров'я, побажань та можливостей, що відповідає інтересам як держави, так і самих інвалідів.

Виклад основного матеріалу. Ключовим ланцюгом в реалізації політики трудової зайнятості інвалідів є Державна служба зайнятості, особливо коли громадяни з обмеженими фізичними вадами отримали право не тільки на статус безробітного, але і виплату матеріального забезпечення (з урахуванням їх минулого трудового та страхового стажу), вони вирішили, що знову в вирі життя.

В рамках виконання Наказів Президента України, які стосуються удосконалення державного регулювання в сфері зайнятості, ринку праці України, а також в рамках

виконання програми про реабілітацію осіб з обмеженими фізичними можливостями з дотриманням прав на працю в центрах зайнятості проводиться певна робота за яку відповідають спеціалісти з працевлаштування. В їх особі центр зайнятості – це посередник поміж інвалідом та роботодавцем. Саме тут кожному хто звернувся буде надана допомога в підборі підходящої роботи. Підприємства, які не закрили квоту по працевлаштуванню інвалідів (відповідно до Закону України «Про зайнятість населення») також надають повну інформацію про вакансії. Виходячи з неї, відбувається працевлаштування незайнятих інвалідів.

Згідно з законодавством України, **інвалід** – це особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм, або з уродженими дефектами, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності особи, викликає потребу в соціальній допомозі їй і посиленому соціальному захисті, а також у виконанні з боку держави відповідних заходів для забезпечення її законодавчо визначених прав [2].

Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» інвалідам забезпечується право працювати на підприємствах, в установах і організаціях, займатися підприємницькою та іншою трудовою діяльністю, яка не заборонена законом. У визначених законодавством випадках інваліди реєструються в центрах зайнятості як безробітні, яким має надаватися комплекс послуг з пошуку і підбору підходящої роботи. Чинне законодавство зобов'язує роботодавців забезпечити наявність робочих місць для їх працевлаштування. Норматив робочих місць для інвалідів встановлено в розмірі чотирьох відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а для ПОУ, де працює від 8 до 25 чоловік, – одне робоче місце.

Робоче місце інваліда – це місце або виробнича ділянка постійного або тимчасового перебування особи в процесі трудової діяльності на підприємствах, в установах і організаціях [2].

З метою забезпечення гарантованих державою реабілітаційних послуг медико-соціальні експертні комісії розробляють для кожного інваліда відповідно до профілю захворювання індивідуальну програму реабілітації. До участі в реалізації трудової та професійної складової реабілітаційної програми залучається служба зайнятості [1, с. 204]. У зв'язку з цим центри зайнятості:

- взаємодіють з органами праці та соціального захисту населення для отримання інформації про інвалідів, які мають потребу в працевлаштуванні;
- ведуть інформаційний банк даних про інвалідів, які не досягли пенсійного віку та звернулися по допомогу в працевлаштуванні;
- ведуть облік робочих місць підприємств, на які можуть бути працевлаштовані інваліди, у тому числі спеціальних робочих місць;
- надають інформаційно-консультаційні послуги роботодавцям стосовно працевлаштування інвалідів та створення спеціальних робочих місць;
- надають інвалідам профінформаційні послуги щодо стану ринку праці, світу професій, попиту на певні професії і спеціальності тощо;
- проводять за згодою інваліда індивідуальні профконсультації з використанням психодіагностичних методик для вибору виду діяльності і професії, надають психологічну підтримку;
- здійснюють пошук роботи відповідно до рекомендацій МСЕК, наявних у інваліда кваліфікації та знань, з урахуванням його побажань та індивідуальних програм реабілітації;
- інформують місцеві органи праці та соціального захисту населення, центри професійної реабілітації системи Міністерства соціальної політики про інвалідів, які зареєстровані в державній службі зайнятості як безробітні та виявили бажання пройти професійне навчання за професіями (спеціальностями), що є актуальними на ринку праці;

- організують професійне навчання інвалідів, які зареєстровані в державній службі зайнятості як безробітні відповідно до рекомендацій МСЕК, нахилів, побажань, у тому числі за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів для осіб, які не мають права на отримання допомоги по безробіттю;

- здійснюють заходи щодо залучення інвалідів, за їхньою згодою, до оплачуваних громадських робіт;

- щоквартально інформують регіональні органи праці та соціального захисту населення, центри професійної реабілітації інвалідів системи Міністерства соціальної політики про професії та спеціальності, що актуальні на ринку праці регіону, підготовка за якими дасть можливість інвалідам працевлаштуватися [6, с. 21].

Найважливішою функцією центрів зайнятості є координація взаємодії Фонду соціального захисту інвалідів, регіональних органів праці та соціального захисту населення, підприємств щодо створення робочих місць, професійної орієнтації, профнавчання та працевлаштування інвалідів.

Робота центрів зайнятості полягає в такому:

1. У разі якщо для працевлаштування інваліда відповідно до рекомендацій МСЕК, його здібностей, нахилів, побажань можливе використання звичайного робочого місця, то порядок його працевлаштування передбачає виконання стандартних процедур та операцій.

2. У разі якщо відповідно до індивідуальної програми реабілітації для працевлаштування інваліда необхідно створення спеціального робочого місця, то центр зайнятості погоджує з роботодавцем можливість створення спеціального робочого місця за кошти Фонду соціального захисту інвалідів. Інвалідам, які не мають змоги працювати на підприємствах, в установах, організаціях, державна служба зайнятості сприяє у працевлаштуванні за умови виконання роботи вдома.

3. На підставі отриманого від Фонду соціального захисту інвалідів рішення, центр зайнятості готує проект тристороннього договору про працевлаштування інваліда та надання роботодавцеві дотації (затвердженою формою). Після його підписання сторонами відслідковує процес виконання: перерахування коштів на рахунок підприємства, створення спеціального робочого місця.

4. Після отримання від роботодавця інформації про введення в експлуатацію спеціального робочого місця – направляє інваліда на працевлаштування.

5. Інформує органи праці та соціального захисту населення про працевлаштування інваліда на звичайне або спеціальне робоче місце.

У кожному центрі зайнятості в профінформаційному секторі створений спеціальний інформаційний куточок для інвалідів. На спеціальних стендах куточка розміщена така інформація:

- нормативно-правові акти з питань соціального захисту інвалідів;

- відомості про підприємства, що мають спеціальні робочі місця, на які можуть бути працевлаштовані інваліди, та стисла характеристика цих робочих місць;

- інформація про місцеві органи соціального захисту населення, регіональні відділення Фонду соціального захисту інвалідів, громадські організації інвалідів з переліком послуг, що надаються, адреси та телефони цих організацій, центри реабілітації інвалідів;

- перелік спеціальностей, за якими здійснюється навчання інвалідів, а також порядок направлення інвалідів місцевими органами праці та соціального захисту населення до центрів професійної реабілітації системи Мінпраці;

- інформаційно-роздатковий матеріал відповідного спрямування;

- інформація про друковані засоби масової інформації, випуск яких здійснюється редакціями громадських організацій інвалідів;

- перелік Інтернет-сайтів з інформацією про вакансії та державних і громадських організацій, що опікуються проблемами інвалідів.

Реєстрація та облік громадян, які звертаються за сприянням у працевлаштуванні проводиться державною службою зайнятості за умови пред'явлення паспорта і трудової книжки, а в разі потреби також військового квитка, диплома чи іншого документа про освіту. Крім того, інваліди під час реєстрації повинні пред'явити такі документи :

- посвідчення інваліда ;
- довідку до акту огляду медико-соціальної експертної комісії;
- індивідуальну програму реабілітації.

Для виконання покладених на неї функцій Державна служба зайнятості має право:

1. Одержувати від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, адміністративні дані, про наявність вакантних робочих місць, в тому числі призначених для працевлаштування інвалідів, характер і умови праці на них, про всіх вивільнюваних, прийнятих і звільнених працівників та інформацію щодо передбачуваної зміни в організації виробництва і праці, інші заходи, що можуть призвести до вивільнення працівників;

2. Направляти для працевлаштування на підприємства, установи і організації всіх форм власності при наявності там вільних робочих місць (вакантних посад) громадян, які звертаються до служби зайнятості, відповідно до рівня їх освіти і професійної підготовки, а інвалідів, крім того-відповідно до рекомендацій МСЕК, наявних у них кваліфікації і знань та з урахуванням їх побажань;

3. Державна служба зайнятості здійснює пошук підходящої роботи для інвалідів відповідно до рекомендацій МСЕК, наявних у інваліда кваліфікації та знань, з урахуванням його побажань. Для громадян які втратили роботу і заробіток (трудоий дохід), заробітна плата підходящої роботи має відповідати рівню, який особа мала за попередньою роботою з урахуванням її середнього рівня, що склався в галузі відповідної області за минулий місяць;

4. Виплачувати компенсацію протягом року роботодавцю, який працевлаштовує інваліда (понад встановлений норматив робочих місць для інвалідів) строком не менше ніж на два роки, та зареєстрованого в установленому порядку як безробітний, але якому відповідно до законодавства допомога по безробіттю не призначена. Компенсація виплачується в розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за рахунок коштів, передбачених у бюджетах Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та Фонду соціального захисту інвалідів;

5. Інвалідам, яким надано статус безробітного та призначена допомога по безробіттю, за їх бажанням виплачується одноразово для організації підприємницької діяльності.

Маємо на увазі також той факт, що далеко не кожен інвалід, що бажає працевлаштуватися, володіє спеціальністю, яка користується попитом на ринку праці. В цьому випадку громадянин потребує підвищення кваліфікації чи перепідготовки. Професійне навчання здійснюється за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, також як і виплат матеріальної допомоги на період навчання. Для громадян, які не мають права на матеріальне забезпечення в службі зайнятості, фінансування здійснюється за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів [1, с. 187].

Не дивлячись на доступність в отриманні послуг в центрах зайнятості громадянами, які мають обмежені фізичні можливості, відомо, що потребує працевлаштування набагато більша кількість інвалідів, чим та, що звертається до служби зайнятості. Багато з них, не звертаються за сприянням в працевлаштуванні по різним причинам, в т.ч. по недовірі в можливості допомоги, низької якості наявних вакансій (низька заробітна плата, низька кваліфікація запропонованої роботи) тощо.

У випадках необхідності в працевлаштуванні, але небажанні чи неможливості зареєструватися в центрі зайнятості, інваліди мають можливість надати свої дані до банку даних інвалідів, який працює в центрі зайнятості. Інформація про громадян з обмеженими

фізичними можливостями, які шукають роботу, надходять по різних каналах: від рідних, від самих інвалідів, від зацікавлених організацій та установ. Роботодавці, які готові прийняти на роботу осіб з обмеженими фізичними вадами, також можуть підібрати собі претендентів для працевлаштування користуючись інформацією банку даних інвалідів;

Беручи до уваги велику кількість та різновид проблем, які стосуються непрацездатних осіб, що перепідготовка та підвищення кваліфікації цих осіб необхідна для того, щоб відновити в максимальному ступені їх фізичні та розумові здібності і дати їм можливість внести свій вклад в соціальне, професійне та економічне життя, беручи до уваги, що для надання роботи кожному інваліду та для забезпечення найкращого використання ресурсів робочої сили необхідно розвивати та відновлювати трудові здібності інвалідів шляхом поєднання в постійному і координованому процесі медичного, психологічного, побутового обслуговування в галузі освіти, а також професійного орієнтування, професійного навчання та працевлаштування, включаючи випробувальний термін [6, с. 35].

За допомогою служби зайнятості перекваліфікація повинна бути доступна кожному інваліду, незалежно від віку та причини і характеру його інвалідності, при умові що він може бути підготовлений до підходящої роботи і що він має перспективу на отримання та збереження такої роботи.

В службі зайнятості інвалід проходить співбесіду зі спеціалістом по професійному орієнтуванню. Окрім цього береться до уваги попередній страховий стаж, вивчається шкільний атестат чи інший документ, що відноситься до навчання в закладах загальної чи спеціальної освіти, при потребі медичний огляд з ціллю професійного орієнтування; застосовуються відповідні тестування по встановленню здібностей та придатності до праці, якщо бажано, інші психологічні тести, обстеження особистого та сімейного стану даної особи; визначення придатності та розвитку здібності шляхом проведення відповідних практичних випробувань чи іншими подібними методами; професійний, технічний іспит в усній чи іншій формі в усіх випадках, коли це було необхідним визначенням фізичних здібностей даного інваліда в зв'язку з вимогами різних професій та визначення можливостей збільшення цих можливостей; надання інформації, яка відноситься до можливостей отримання роботи і освіти, з урахуванням професійної кваліфікації, фізичних здібностей, придатності, досвіду, переваги даної особи, а також вимог ринку зайнятості.

Навчання інвалідів за допомогою спеціалістів служби зайнятості проводиться з метою зробити їх здібними зайнятися такою економічною діяльністю, в якій вони зможуть використовувати свою професійну кваліфікацію чи здібності, враховуючи перспективу отримання роботи. З цією метою професійне навчання координується з працевлаштуванням (після медичної консультації), виконання якої в найменшому ступені стосувалося інвалідності чи впливало на інвалідність, здійснюється кожний раз, коли це можливо та доцільно, в рамках попередньої професії близької до неї. Спеціалісти служби зайнятості інвалідів направляють на підготовку разом з працездатними громадянами та в однакових з ними умовами (коли це можливо) [6, с. 53].

Висновки: Таким чином, вищезазначений аналіз поглядів вчених, а також положень діючого законодавства дозволяє зробити такі висновки:

З метою підвищення рівня зайнятості інвалідів необхідно:

- створити Єдину Інформаційну базу даних інвалідів, яка складається з трьох взаємозв'язаних складових:

1) єдиного банку даних інвалідів, яка містить кількісні та якісні характеристики контингенту інвалідів, які бажають працювати;

2) банку даних робочих місць для працевлаштування інвалідів, який акумулює інформацію про кількісний та якісний склад робочих місць, на яких можна використовувати працю інвалідів;

3) системи постійного моніторингу процесів зайнятості та працевлаштування інвалідів з метою інформаційного й аналітичного обслуговування вказаних процесів;

- посилити співпрацю при вирішенні питань професійної реабілітації інвалідів та їх працевлаштування між МСЕК, органами праці та соціального захисту населення, Фондом соціального захисту інвалідів, службою зайнятості, громадськими організаціями інвалідів, роботодавцями з метою координації та консолідування спільних зусиль на вирішення завдань щодо створення дієвої системи сприяння працевлаштуванню інвалідів, особливо випускників навчальних закладів з числа інвалідів;

- узгоджувати заходи з професійної реабілітації та працевлаштування інвалідів з місцевими програмами зайнятості населення;

- збільшити за рахунок установленого нормативу кількість робочих місць фахівців з вищою освітою та кваліфікованих робітників для працевлаштування інвалідів;

- розробити методичку атестації робочого місця інваліда та типових документів, які видаються в процесі атестації робочого місця, призначеного для працевлаштування інваліда;

- розробити та запровадити податково-кредитний механізм, спрямований на стимулювання створення роботодавцями робочих місць для осіб з інвалідністю, в тому числі додаткових, понад установлений норматив;

- реалізувати політику ефективної підтримки надомної праці та само зайнятості інвалідів;

- надавати інвалідам, які бажають відкрити власну справу, консультативну, організаційну, фінансово-економічну допомогу з питань відкриття та підтримки власного бізнесу, розробити механізм надання інвалідам безпроцентних позик із Фонду соціального захисту інвалідів на відкриття ними власної справи та підтримку власного бізнесу;

- передбачати створення і збереження робочих місць для працевлаштування інвалідів на спеціалізованих підприємствах, збільшивши їхню кількість, удосконалити механізм державної підтримки підприємств громадських організацій інвалідів шляхом збільшення державної допомоги у вигляді кредитування та розміщення державного замовлення;

- розширити регіональні банки вакансій за рахунок повного надання роботодавцям даних про вільні робочі місця для інвалідів у територіальні служби зайнятості.

Література:

1. Прилипко С.М., Ярошенко О.М. Трудове право України: Підручник. – Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. – 664 с.

2. Закон України «Про зайнятість населення» // Офіційний вісник України. -2012.- №63.-Ст.256.

3. Конституція України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1997.

4. Кодекс Законів про працю України // Відомості Верховної Ради УРСР.- 1971.- додаток до № 50. – Ст.375 (станом на 01.01.2013)

5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»// www.rada.gov.ua/ сторінка «Законодавство»

6. Маршавін Ю., Фокас Л., Ляміна Л. Методичні рекомендації щодо надання центрами зайнятості соціальних послуг роботодавцям. К.; Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості 2004 року- 60с.

7. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18.01.2001 року.

8. Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 року.

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007р. №757 Київ «Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів» від 08.12.2006 року.

Надьон Е. В. Относительно проблемы трудоустройства инвалидов в Украине

В статье исследованы современные проблемы трудоустройства инвалидов в Украине . Проведенный анализ действующих правовых норм , направленных на содействие трудоустройству инвалидов и повышение их конкурентоспособности на рынке труда. Выявлены имеющиеся недостатки действующего законодательства в сфере правового регулирования трудоустройства инвалидов. Разработаны предложения по совершенствованию организационно - правовых и экономических мер трудоустройства инвалидов на современном этапе .

Ключевые слова: инвалид, рабочее место инвалида, гарантия защиты, рынок труда, социальная защита, льготы , конкурентоспособность инвалидов на рынке труда.

Nadon E.V. Regarding the problem of employment of persons with disabilities in Ukraine

The article studies the current problems of employment of disabled people in Ukraine . The analysis of existing legal norms to promote employment of the disabled and increase their competitiveness in the labor market. Identified shortcomings of current legislation in the field of legal regulation of employment of the disabled. Suggestions to improve the organizational, legal and economic measures employment of disabled people today.

Keywords: disability, workplace disability, warranty protection, labor market, social security benefits, the competitiveness of the disabled in the labor market .